

Петро Кралюк
Острог (Україна)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ: МІЖ РУСОФІЛЬСТВОМ І УКРАЇНСЬКИМ ПАТРІОТИЗМОМ

Щодо ролі Грушевського як вченого великих розходжень у його оцінці немає. Будучи людиною надзвичайно працьовитою і маючи добру підготовку, він зробив чимало на ниві української історичної науки. Про це багато говорилося й нині говориться.

Менше звертається увага на Грушевського-політика. Це зрозуміло. Тут він виявився «не на висоті». Хоча є чимало авторів, які намагаються ідеалізувати політичну діяльність Грушевського, звертаючи увагу на те, що він понад рік очолював Центральну Раду, котра привела Україну до незалежності.

Чи не найбільшою проблемою Грушевського-політика було русофільство – хай навіть «несвідоме». Причому воно поєднувалося в нього з певним несприйняттям європейської цивілізації як чогось «чужого». Що значною мірою обумовлювалося його освітою в навчальних закладах Росії.

Це, на перший погляд, виглядає парадоксально. Адже не в Росії, а в Австро-Угорщині Грушевський реалізував себе як ученого. Із 1894 по 1914 роки він працював професором Львівського університету. Саме в Австро-Угорщині Грушевський робив перші кроки на ниві політичній.

Але після російської революції 1905–1907 років він фактично «переключає увагу» на Росію. Все менше буває у Львові й все більше – в Києві. Навіть купує землю й будує там чималий будинок у центрі міста. Саме в Києві Грушевський займається громадською діяльністю, яка мала на меті «усвідомити українців», друкується в українських виданнях. Сподівався, що Росія з часом демократизується й перетвориться на федеративну державу.

Ці ілюзії з особливою силою дали про себе знати під час Першої світової війни. Вона застала Грушевського та його сім'ю на відпочинку в гуцульському селі Криворівня. Українські діячі пропонували Грушевському, заради його ж безпеки, перебраться до Відня й діяти тут задля «української справи». Не секрет, що Австрія й Німеччина намагалися використовувати український чинник у боротьбі з Росією – як і чинники польський та більшовицький. І якщо Юзеф Пілсудський, лідер польського національного руху, пішов на співробітництво з австрійцями й німцями, розбудовуючи за їхньої підтримки польські збройні загони, більшовик Володимир Ульянов-Ленін, отримуючи німецькі гроші, розгорнув агітацію в Росії і прийшов до влади в результаті жовтневого перевороту, то Грушевський відмовився від такого співробітництва. Опинившись у Відні, він швидко покидає це місто. І вже в листопаді 1914 року через нейтральні країни прибуває на територію Російської імперії, в Київ. З політичної точки зору це був нерозумний крок. Російська влада відразу арештувала Грушевського, заславши його в Сибірськ, де він не міг себе реалізовувати ні як політик, ні як вчений.

До активного політичного життя Грушевський повернувся лише після Лютневої революції 1917 року, очоливши Центральну Раду. Він не прагнув незалежності України, вважаючи, що вона має стати федеративним утворенням у складі демократичної Росії. І лише наступ більшовиків у січні 1918 року змусив Грушевського та його соратників проголосити незалежність. Маючи величезний авторитет, цей діяч примудрився за якийсь рік його повністю втратити, ставши політичним банкрутом. Зараз не будемо аналізувати, чому так сталося. Але сталося. І немала вина в цьому самого Грушевського. Власне кажучи, взявся чоловік не за свою справу. Кабінетний вчений далеко не завжди здатний стати успішним політиком.

Політична діяльність Грушевського після того, як він утратив владу, теж не викликає захоплення. То цей діяч вдається до беззастережної опозиційності в часи Гетьманату, відхиливши пропозицію Павла Скоропадського очолити Українську академію наук, то безуспішно намагається повернутися у велику політику в період Директорії, то декларує свою прихильність до «радянської влади»

і налагоджує контакти з II Інтернаціоналом. Ефект від таких діянь більш ніж скромний.

Після того, як Українська держава перестала існувати, Грушевський починає звертатися до більшовиків із пропозицією повернутися в «радянську Україну». І це після того, як його майно в Києві було знищене більшовиками, а він був добре поінформований про масштабні більшовицькі репресії проти українців.

Невже Грушевський не мав можливості залишитися в Європі? Звісно, мав. Йому пропонували працювати в Празі в Українському вільному університеті та деяких інших інституціях у цьому місті, яке стало центром української еміграції. Кликали його й до Сполучених Штатів Америки. Але обрав він «радянську Україну», якою реально керували російські більшовики. У 1924 році Грушевський переїхав сюди.

Вважайте, повторилася історія десятилітньої давності, коли він зі «справжньої» Європи подався в Росію. Щоправда, цього разу його не заарештували, але більшовицька агентура прискіпливо слідкувала за вченим. Зрештою, в 1931 році він потрапив до в'язниці. І хоча Грушевського звільнили, але він змушений був жити в Москві. Помер цей діяч також за межами України, в Кисловодську.

Умови праці вченого в радянських умовах були не найкращими. Принаймні, він зробив тут далеко не те, що міг би зробити. А про політичну діяльність, зрозуміло, не йшлося. Трагічною доля була його родини. Єдина дочка Грушевського, Катерина, була репресована. Зазнали репресій його родичі й соратники. Грушевський став жертвою своєї «любові до Росії». Він вірив, що Росія може трансформуватися й забезпечити права українцям.

Шкода, але з часів Грушевського змінилося не так багато. Українська еліта донедавна перебувала під сильним впливом русофільства. Розплатою за це є нині окупований Росією Крим і війна з нею на Донбасі.

Але, незважаючи на гіркий досвід контактів із північним сусідом, в середовищі української політичної еліти й далі сильні позиції зберігають «зачаровані на схід». Не зле було б їм під час нинішнього ювілею Грушевського нагадати, що русофільство цього діяча трагічно скінчилося й для української нації, і для нього самого. Те саме може бути й з ними.